

ПЕРСОНАЛІЇ

ПОБОЖІЙ С.І.

К.ВЛАСОВСЬКИЙ І СУМЩИНА
(до вивчення творчості забутих художників
кінця XIX - початку XX ст.)

Розглядається творчий доробок художника К.Власовського та його роль і місце у художньому житті Сумщини у кінці XIX - на початку XX ст. Аналізуються живописні та графічні твори, виявляються їхні типологічні особливості та проблеми художньої індивідуальності.

Дослідження творчості “забутих” художників на Сумщині ускладнюється через брак фактичних відомостей про їхнє життя. За влучним виразом вченого С.Веселовського, “никакое глубокомыслие и никакое остроумие не могут возместить незнания фактов”. Однією з проблем історичного краєзнавства та мистецтвознавства на Сумщині і Слобожанщині слід вважати слабко розроблену джерелознавчу та фактологічну базу, без якої годі й говорити про фундаментальні дослідження. Цій проблематиці нами присвячено декілька статей, які стосуються, зокрема, вивчення життєвого шляху і творчого доробку слобожанських художників Ю.Бразоль, К.Власовського, О.Красовського, Б.Комарова, а також мистецтвознавців Є.Редіна, О.Нікольської, Б.Руднева.

Інтерес до творчості Костянтина Івановича Власовського виник на Сумщині у зв'язку із надходженням на початку 1980-х років збірки його творів живопису, графіки та альбомів з малюнками до Сумського обласного художнього музею. Мистецький доробок свідчив про нестримну жагу до духовної діяльності не тільки у мистецьких центрах, але й вдалині від них, на Охтирщині. Першовідкривачами цього художника стали науковий співробітник Сумського художнього музею Л.Федевич та реставратор цього музею В.Шкарупа. Поглибився цей інтерес і завдяки художнім виставкам у музеях нашої області, на яких було репрезентовано твори цього самотнього художника¹. Новий виток інтересу до творчості К.Власовського спостерігався під час проведення наукової конференції “Художник у провінції” у Сумському художньому музеї восени 1998 р.² У збірнику матеріалів, виданому до неї, вміщено й статті сумських дослідників про творчість цього художника, а також каталог його творів живопису та графіки, що експонувалися на виставці “Художник у провінції” (1998) і які зберігаються у фондах Сумського обласного художнього музею ім.Н.Онацького. Основна інформація про життя і діяльність К.Власовського була отримана на початку 1980-х років від старшої доньки К.Власовського - Марії Костянтинівни (1899-1982), яка мешкала на той час в Охтирці. Невдовзі вона померла, не залишивши документів, чи бодай біографії батька у письмовому вигляді. Проте на основі відомих нам друкованих матеріалів та усної інформації можна у загальних рисах відтворити біографічну канву життя художника, а на основі робіт - головні віхи творчості.

Побожій Сергій Іванович - кандидат мистецтвознавства, доцент Української академії банківської справи.

Наскільки прізвище Власовських було розповсюдженим на території Слобожанщини, зараз сказати важко. Представники цього українського козацького роду та володарі земельних маєтностей у Слобідській Україні відомі з XVIII ст.³ З різних джерел дізнаємося, наприклад, про те, що псаломщиком Миколаївської церкви с.Буймер був Олександр Власовський, а гласним Охтирського повітового земського зібрання і членом ревізійної комісії при повітовій земській управі був корнет Сергій Іванович Власовський. Його прізвище є у списках гласних повітового земського зібрання за 1906, 1908 рр. і в складі членів ревізійної комісії за 1907 р., але уже у списках гласних 1910 р. його ім'я відсутнє⁴. У *“Харківському календарі”* за 1885 р. зустрічаємо чотирьох осіб з прізвищем Власовський⁵. Проте визначити, до якої родової гілки відносилися ці Власовські, у тому числі й рід художника, поки що не виявляється можливим і потребує дослідження родоводу.

Костянтин Власовський народився у дворянській родині. У статті *“Домашній геній”* сумська дослідниця Л.Федевич зазначає: *“Он родился в Сумах в 1863 году, но точной даты пока установить не удалось”*⁶. Такі ж дані вміщено в енциклопедичних довідниках⁷ та різних виданнях.

Між тим, за відсутності документальних підтверджень щодо років життя, з'являються нові версії й щодо місця народження художника. Зокрема, М.Артюшенко у *“Новітній історії Тростянецьчини”* висуває гіпотезу, що К.Власовський міг народитися у селі Жигайлівка, де *“тривалий час проживали його батьки”*⁸. Батько митця володів слободою Жигайлівка, яка знаходиться нині у Тростянецькому районі Сумської області. Проте документального підтвердження ця версія не має. Серед землевласників, які відносилися до *“другого стану дворян”* Охтирського повіту за 1891 р., значилися імена штабс-капітана Івана Власовського, дружини штабс-капітана Марії Костянтинівни та дружини поручика Анни Власовської (мати штабс-капітана І.Власовського - С.П.)⁹. Його батько - Іван Євграфович Власовський (1823-1900) - штабс-капітан у відставці, здобув військову освіту в Костянтинівському артилерійському училищі у Санкт-Петербурзі. Володів землями у слободі Жигайлівка, а також іншими маєтностями при хуторі Федоровському (?) і *“в дачах: Жигайловских, Ясиновских и Боромлянских”* Охтирського повіту¹⁰. Вони дісталися І.Власовському після розподілу родової спадщини у 1851 р. між його матір'ю - Анною Власовською, сестрою та дружиною брата, який на той час помер¹¹.

У подальшому Костянтин вирішив наслідувати родинну традицію, опановуючи професію військового спочатку в Петровській Полтавській військовій гімназії, а потім у Костянтинівському артилерійському училищі в Петербурзі¹².

У матеріалах до історії Петровського Полтавського кадетського корпусу вміщено біографічну довідку про полковника Євграфа Івановича Власовського¹³. Рік народження Є.Власовського (1856), походження (з дворян Харківської губернії), місце навчання (Петровська Полтавська гімназія та Павловське військове училище) та військова професія (артилерист) наводять на думку про те, що це, скоріше за все, - рідний брат художника К.Власовського. Цілком ймовірно, що Є.Власовський міг бути названим на честь діда. При порівнянні фотографій Євграфа та Костянтина Власовських

помітна схожість типу обличчя, що підтверджує належність цих людей до однієї родової гілки.

У відомостях про рід Власовських, вміщених в енциклопедичному довіднику *“Сумщина в іменах”*, нашу увагу привернув громадський діяч Сергій Євграфович Власовський (роки життя невідомі), який у 1917 р. був мировим суддею Сумського повіту, та його брат В'ячеслав Євграфович Власовський (1887 - ?) - член Сумської земської управи у 1916-1918 рр., гласний Харківського губернського земства у 1917-1918 рр.¹⁴ У біографічній довідці про полковника Євграфа Івановича Власовського вказано, що у нього було *“4 сина, 1 дочка”*¹⁵. Скоріше за все, Сергій Євграфович та В'ячеслав Євграфович Власовські - діти полковника Є.Власовського, а відтак і племінники художника К.Власовського.

Навчання Власовських у цьому військовому навчальному закладі виявляє їхню жагу до наслідування родинних традицій. К.Власовський закінчив гімназію у Полтаві у 1882 р. Того ж року вона була перейменована на Петровський Полтавський кадетський корпус. Цей військовий навчальний заклад закритого типу було створено у 1840 р. за ініціативою полтавського військового губернатора М.Рєпніна. У 1865 р. корпус реорганізовано в гімназію, але у 1882 р. знову відновлено як кадетський корпус. Серед його викладачів було чимало діячів науки і культури. Наприклад, історію у 1874-1919 рр. викладав відомий український історик-архівіст І.Павловський (1851-1922), а малювання з 1875 до 1907 р. - випускник Академії мистецтв В.Волков (1840-1907). Останній відомий як автор робіт на теми творів М.Гоголя, а також картини *“Петро I відвідує у тюрмі наказного гетьмана Павла Полуботка в 1724 р.”* (кінець ХІХ - початок ХХ ст.). Він же виконав ескіз надгробку для могили І.Котляревського. У 1848-1885 рр. навички малювання гімназістам і кадетам прививав художник-портретист І.Зайцев (1805-1890). Наявність у стінах гімназії та кадетського корпусу професійних митців сприяла розкриттю талантів серед їхніх вихованців. Деякі з них після закінчення навчального закладу, як і К.Власовський, пов'язали своє життя з мистецтвом, зокрема художник М.Ярошенко, українські художники М.Бутович та М.Холодовський.

В одному з альбомів, який зберігається у Сумському обласному художньому музеї, вміщено вірш К.Власовського під назвою *“Перед фотографической группой своего выпускника Петр[овской] Полт[авской] В[оенной] Г[имназии]”*, в якому йдеться про те, хто ким став після закінчення навчального закладу та чим займається в даний момент. У кінці автор висловлює думки з приводу свого призначення як художника: *“Друзья, но я один остался./ Я лишний - не служу нигде./ Ваш час свободы миновался./ Но я свободен на земле./ И буду пить я за свободу / Палитры, кисти и пера./ За всю вселенную природу./ За нашу молодость! Ура!”*¹⁶. Прославлення у вірші мистецьких атрибутів (палітри, пензлів, пера) свідчить про те, що інтерес до мистецтва та літератури виникає у нього вже на гімназійній лаві.

Вихованці Петровського Полтавського кадетського корпусу брали участь у військових операціях і були відзначені високими нагородами. Серед випускників було чимало видатних військових, в тому числі й учасників білого руху, зокрема полковник Генштабу С.Ряснянський (1886-1976) та

В.Римський-Корсаков (1859-1933) - директор Кримського кадетського корпусу в Ялті¹⁷. Їх, як і багатьох інших, спіткала у подальшому тяжка емігрантська доля.

Чимало випускників гімназії, а потім і корпусу отримали вищу військову освіту, як і К.Власовський, у Костянтинівському артилерійському училищі в Петербурзі. Серед них - І.Романовський (1877-1920) - генерал-лейтенант Генштабу, який брав участь у формуванні Добровольчої армії. У лавах цієї армії служив інший випускник училища - полковник Генштабу Б.Сергієвський (1883-1976). У стінах цього вищого навчального закладу, правда набагато пізніше від К.Власовського, навчався і брат відомого есера Б.Савінкова - Віктор Савінков (1883- не раніше 1939). Але, як і К.Власовському, йому більше до вподоби було мистецтво. Він брав участь у виставках авангардного мистецького об'єднання "Бубновий валет"¹⁸. Вихованці гімназій та кадетських корпусів, як правило, продовжували навчання у військових училищах з метою отримання офіцерського звання та продовження військової кар'єри.

У Костянтинівському артилерійському училищі К.Власовський навчався протягом 1882-1885 рр. Юнкера-костянтинівці наслідували традиції Дворянського полку, історія якого сягала до початку ХІХ ст. Костянтин Іванович вивчав точні науки, а у військових таборах набував практичних навичок у галузі топографії та стрільбі з гармат. У роки навчання К.Власовського директором училища був генерал-майор П.Анчутін, який керував цим військовим навчальним закладом у період з 1881 до 1886 рр.

Проте документи з архівів свідчать, що К.Власовський мав намір поступити до Академії мистецтв на архітектурний факультет, але отримав відмову. Серед імен абітурієнтів знаходимо також імена К.Коровіна та В.Серова, які були зараховані вільними слухачами до академії¹⁹. Донька митця стверджувала, що її батько підтримував тісні стосунки з цими художниками. Проте жодного разу ім'я К.Власовського не згадується у листах та спогадах В.Серова і К.Коровіна. Очевидно, що ці стосунки, якщо вони мали місце у дійсності, носили епізодичний характер. Після закінчення курсу наук у московському училищі живопису, ліплення і зодчества у 1882 р. К.Коровін вступає до академії, але незадоволений викладанням невдовзі повертається до Москви.

Після закінчення училища у 1885 р. К.Власовський служив три роки у Тирасполі. За деякими відомостями удосконалював свою майстерність в Одеському художньому училищі. Не дивно, що скоро він залишив кар'єру військового, адже відомо, що саме в Петербурзі починається його шлях як художника. Там він стає вільним відвідувачем Академії мистецтв. У Північній Пальмірі К.Власовський виконує декілька робіт, зокрема жанрову композицію "Квартира петербурзького студента" (1882)²⁰. Манера виконання твору та звернення до такого роду сюжетів свідчать про типологічну близькість робіт митця до традицій живопису російського художника П.Федотова та художників-шестидесятників. Це можна пояснити і життєвою долею обох митців: обидва були військовими. На відміну від жанрових композицій П.Федотова, у творчості К.Власовського з другої половини ХІХ ст. відбувається перенесення акценту на об'єктивні явища життя одночасно з відходом суб'єктивного начала на другий план. Характеризуючи його

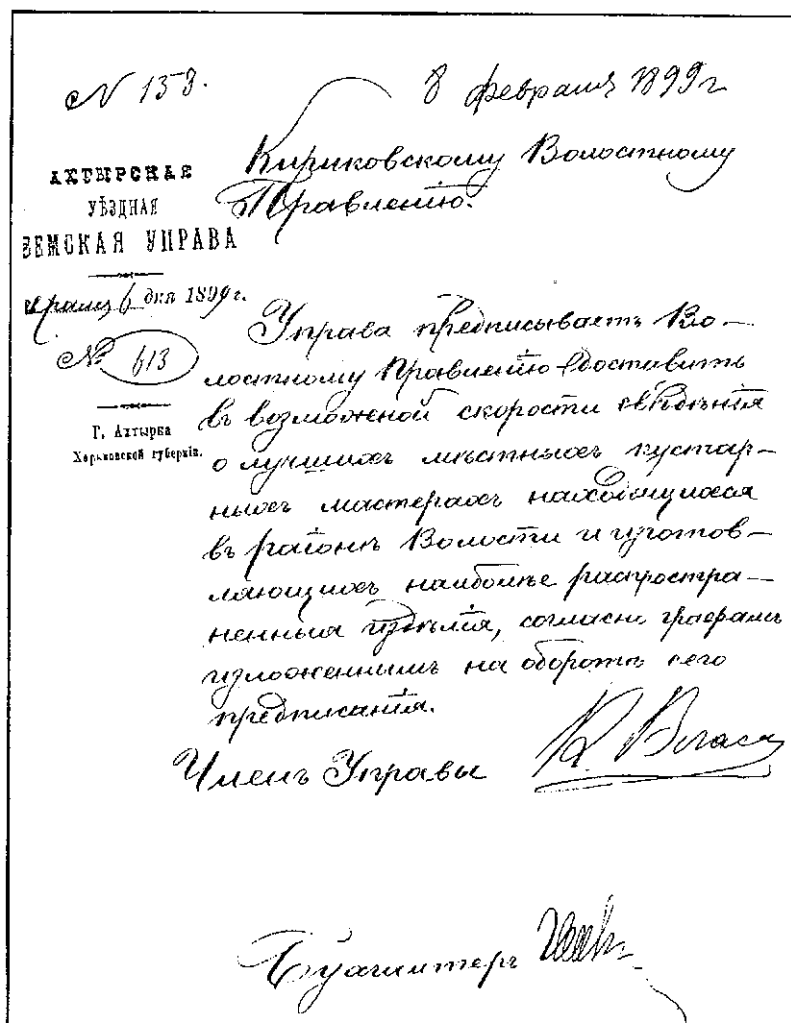
жанрові твори, помічаємо бажання автора передати ситуацію, наприклад читання аркушу денщиком в роботі “У відсутності їх благородія” (1885), ніж заглиблюватися у психологію персонажів. Така тенденція спостерігається у мистецтві 1860-х років і притаманна, зокрема, мистецтву В.Перова. Кожен із творів К.Власовського цього періоду - невелике оповідання з цікавими подробицями побуту тих часів. Зображення студентського притулку у “Квартирі петербурзького студента” характеризується багатьма деталями, притаманними саме подібним помешканням. Художник підкреслює безлад у цій кімнаті, відсторонено фіксує все, надаючи невибагливому сюжетові соціальної спрямованості. Бідність інтер’єру студентської квартири підкреслено й бідною, спрощеною кольоровою гамою. Сюжетний бік твору за характером нагадує славнозвісний твір “Сніданок аристократа” П.Федотова. Але особливо тяжіє до творів російського художника робота К.Власовського “У відсутності їх благородія”²¹. Інтересом до подібного роду сюжетів, напевно, художник був зобов’язаний і художникам-передвижникам, твори яких він міг бачити на петербурзьких виставках. Майстерність у побудові композиції та вправному, гармонійному колориті показують художника з перспективним майбутнім. Постать військового (денщика) поживає інтер’єр, вносячи до композиції елемент природності. Художник ніби “підглядає” цю жанрову сценку, надаючи їй об’єктивного звучання. Тримаючи в руці аркуш, військовий знаходиться у задумливому стані. Розгорнута у просторі до глядача постать займає головне місце у композиції картини. Художник ретельно фіксує найменші деталі інтер’єру. Чітко виписано візерунки на шпалерах, деталі на картинах, що висять на стіні. У той же час, прописуючи риси обличчя, митець залишає праву руку персонажа невиписаною, у вигляді світлої плями.

Жанрова тематика заохочувалася в Академії мистецтв, що було суголосним тим настроям та ідеям, які панували в цьому навчальному закладі напередодні реформи художньої освіти. Жанровим роботам віддали данину й художники-пейзажисти, зокрема К.Коровін, який створив композицію “В кімнаті” (1886). Цілком імовірна участь деяких художників у формуванні індивідуальної манери К.Власовського.

Особливо це стосується такої значної постаті в історії російського мистецтва, як живописець-пейзажист А.Куїнджі. Аналізуючи деякі пейзажі К.Власовського (особливо його етюд “У квітковій грядці”, 1890-ті роки), не можна не помітити декоративізму в кольорі та увазі до зовнішнього ефекту, який був притаманний творчості А.Куїнджі і втілювався останнім у його відомому полотні “Місячна ніч”. Але К.Власовський був далекий від оптичного декоративізму, залишаючись тонким цінителем природи, розвиваючи свій талант у річищі традицій класичного світлотіньового живопису.

Після закінчення військової служби у чині поручика К.Власовський приїжджає на Сумщину. Але вказати точно, де він проживав з 1888 (закінчення служби) до 1899 р., не виявляється можливим. Останню дату підтверджує архівний документ від лютого 1899 р., з якого довідуємося, що К.Власовський працював в Охтирській земській управі. Але не виключено, що деякий час він мешкав у батьків, у Сумах. Підґрунтям такої версії є афіші

спектаклів гуртка любителів драматичного мистецтва на користь бідних наприкінці 1880-х - на початку 1890-х років, де указано прізвище К.Власовського. З однієї афіші дізнаємося про його участь у спектаклях “*Ні хвилини спокою*” та “*Сучасний Отелло*”, які були поставлені 17 лютого 1891 р. гуртком любителів драматичного мистецтва у Сумах. В іншому джерелі зазначається, що після служби він “*поселяється в селіце Жигайлівка /.../ в доме родителей*”²². Думається, що в маєток у Жигайлівці художник періодично приїжджав з Охтирки як на “*творчу дачу*”. Про це свідчать деякі його твори (“*Жигайлівка. Дігтярів яр*”) і літературне есе в альбомі, датоване 1911 р. із зазначенням місця написання. В архівному документі вказані землі, які належали І.Власовському, а також садиба (у Жигайлівці?). У ньому відмічалася наявність в “*усадыбе 2 дес[ятины] 30 с[аженей] мокромо сенокосу 2 дес[ятины]. 1150 с[аженей], а всего тридцать две дес[ятины] тысяча шестьдесят саж[еней]*”²³.

Лист, складений членом Охтирської повітової земської управи
К.Власовським від 6 лютого 1899 р.
Державний архів Сумської області. Публікується вперше

Саме на Охтирщині, у Жигайлівці (перша письмова згадка про цю слободу відноситься до XVII ст.), повною мірою розквітнув талант художника. Очевидно після смерті батька митець наслідує землі та маєстності у Жигайлівці. Проте в альбомі К.Власовського є запис, з якого видно, що деяка частина батьківської спадщини на той час уже була продана. Художник пише про те, що *“/.../ ледве помітне друге село Ясино, яке колись належало нашому роду...”*²⁴.

Час від часу художник приїжджав до Жигайлівки, як він писав в альбомі, до *“нашого селянського будинку”*. На цей період припадає значна кількість творів митця. У жанровому співвідношенні переважають пейзаж та побутові сцени. У пейзажних творах здебільшого оспівується краса української землі. Особливо вдалі в цьому відношенні роботи: *“Літній день у Малоросії”*, *“Жигайлівка. Дігтярів яр”*, *“Захід сонця. Україна”*²⁵. Беручи за основу конкретні красиви, він зміг створити узагальнюючі образи слобожанської природи. Цьому сприяла перш за все колористична гама, де переважають теплі тони. Створюючи пейзажі узагальнюючого плану, художник звертається і до буденних мотивів. Те, що оточує його кожен день, стає об'єктом досліджень та зображень.

Так з'являються роботи, які співробітники Сумського художнього музею об'єднали в серії: *“Селянські типи”*, *“Селянські будинки”*, *“Калюжі”*, *“Яри”*. Переважно це етюди невеликих розмірів, але виконані з почуттям любові до рідної природи. Треба відзначити і той факт, що більшість етюдів виконана на досить високому професійному рівні. Художник уміло ліпить світлом і тінню форми предметів, виявляючи не тільки їх зовнішню, а подекуди і внутрішню сутність (*“Соняшники”*, *“Квіткова грядка”*, *“Соняшники в лопухах”*). Напевно не випадково *“героями”* картин К.Власовського часто стають рослини, овочі, фрукти, які притаманні саме українській флорі: соняшники, гарбузи, барвінок, що надає його творам особливого національного колориту.

Принагідно відмітимо, що мотив соняшника був розповсюджений в українському живописі у кінці XIX - на початку XX ст. (Бурачек М. Соняшники, 1914; Станіславський Я. Соняшник, 1890-ті роки). Переважна більшість робіт виконана на пленері. Тому світло є важливим чинником у побудові твору. Але не тільки пейзаж, а й жанрові сцени приваблюють художника. Передвижницькі мотиви з соціальним забарвленням проглядають у таких роботах, як *“Дівчина з вишнями”*, *“Селянин з чаркою”*, *“Візник”* та інш. Серед робіт К.Власовського подібного плану слід відзначити картину *“Літній день у Малоросії”* (кін. 1880-х років). Поєднання жанру і пейзажного мотиву було характерним для європейського мистецтва тих часів. Чимало українських і російських митців (М.Пимоненко, С.Іванов, П.Нілус, М.Кузнецов), за визначенням Д.Сараб'янова, буквально *“культивували жанр в пейзажі”*.

І насправді, в сюжеті вищезгаданої роботи К.Власовського втілилися, з одного боку, дієвість деяких її персонажів (жінка несе самовар, а чоловік - стіл), які об'єднує центральна чоловіча постать, з іншого - з ними вступають у *“невербальний діалог”* статичні об'єкти, застигли у своїй невимовності: будинок, стіл, лава, діжка. Сюжетне мислення художника у цій роботі

очевидне. Свідчення цьому - чимало деталей, що пожвавлюють пейзаж. Максимально розкриваючи панораму переднього плану, автор сміливо освітлює її щедрими потоками сонячного світла, затіняючи водночас другий план - стіну будинку, на якій мерехтливо виділяється чоловіча постать у білому полотняному одязі. У цій роботі відсутні чисто формальні ознаки імпресіоністичного живопису, але помітне прагнення автора до емоційно-ліричного "засвоєння" природного мотиву. Це не проста, безпричинна фіксація мотиву, а типологічно близька до оповідання у манері А.Чехова з видимою простотою оповідної фабули і можливою складністю людських відношень. Серед новаторських прийомів у цій роботі слід відзначити "зрізану" постать зліва, діжку з водою і частину хатнього даху.

Такі новації безумовно далекі від фрагментарності композицій імпресіоністів. Цей прийом був запозичений і українськими художниками, але формально типологічно співпадає з подібними новаціями у європейському мистецтві. Така фрагментарність картини світу цілком відповідала складанню мозаїки провінційного життя. Композиційний дар, який, на нашу думку, переважає над усе, дозволяє митцеві не тільки вірно "схотити" натуру, але й надати кожному етюдю завершеності. Це стосується такого твору, як "Дівчина з вишнями", який переростає рамки етюдності і має бути самостійною роботою, а не другорядною, виконуючи тільки допоміжну роль у створенні картини²⁶. Але ось що цікаво: як тільки К.Власовський починає "придумувати" картину, відразу ж відчувається недостатня підготовленість художника, зокрема у розумінні колориту. Подекуди митець не досягає бажаного колористичного ефекту через дисгармонію кольорів. В таких роботах К.Власовського є своєрідний провінційний відбиток, який направляє нашу думку при аналізові твору не в бік технічної майстерності, а в бік його філософського сприймання. Бо у кожній з таких речей або мотиві художник відкриває нові грані буття.

Однією з характерних у цьому відношенні робіт є "Погожий день" (1914)²⁷. Стилїстичний аналіз цього полотна показує обмежене вживання художником фарб, у результаті чого створюється гармонія переважно чистих кольорів. Жодного вкраплення іншого кольору у блакитний колір неба, білі хмари, вохристий колір ганку. Це викликає почуття спокою у цьому місці, на цій землі. Затишок і спокій - ось основний лейтмотив твору. А між тим, картина написана влітку 1914 р.: напередодні або на початку Першої світової війни! Але на полотні відсутні будь-які елементи, що викликали б занепокоєння.

Все те, що потім відбудеться протягом трьох років уже не залишить жодних ілюзій стосовно подальшого існування садибної культури. За твердженням А.Ахматової, саме 1914 р. і був початком нового століття, що майже співпадає з появою "Чорного квадрата" К.Малевича і є також рубіжною датою між мистецтвом попередньої епохи та мистецтвом новітнього часу. Поява подібної роботи в творчому доробку К.Власовського не є випадковим явищем. Цей сюжет розширює свої межі, модифікуючись у той чи інший бік. З філософської точки зору він підкреслює ганок і балкон як деякий кордон між природою та помешканням. У кінці ХІХ - на початку ХХ ст. подібні мотиви стають популярними в російському та українському

мистецтві: “На балконі. Сіверська” (1883) І.Крамського, “Настурці” (1888) К.Коровіна, “Балкон” В.Серова.

Також заслуговує на увагу камерний вид творчості художника, який знайшов відбиток в альбомах. У Сумському художньому музеї зберігаються два альбоми К.Власовського, заповнені малюнками та записами²⁸. В одному з них малюнки виконані простим графітним олівцем, деякі - пастеллю. Нехитрі мотиви: квітка, ганок, косарі... Але скільки в них поезії та зворушливості! Дивлячись на них, усвідомлюєш той патріархальний селянський лад, який оточував художника в провінції. Показовим у цьому відношенні є малюнок “Ганок”, виконаний олівцем і пастеллю. Олівцем було зроблено підготовчий малюнок, який у ході роботи не перероблявся. У подальшому олівець використовується тільки при прокладенні тіней. Композиційно робота побудована дуже вдало. Основна частина зображення - ганок з поручнями та легким дахом у лівій частині. За кущами та деревами видніються річка та поля, що віддаляються і зникають за обрієм. Чудово підібраний жовтувато-зелений тон трави, який повторюється і в кронах дерев, контрастує з оранжувато-рожевими сходинками, де лежить зірвана троянда. Теплі кольори, в які художник забарвив траву, поля, листя дерев, сходинки ганку, куди потрапляють промені сонця, і холодні сіро-охристі, фіолетові й сині тони тіней та смарагдова глиця ялинки створюють своєрідний ідилічний образ природи.

Стилістичний аналіз твору дає нам підставу зробити висновок щодо колористичних пошуків. Колорит малюнка будується на основі закону додаткових кольорів. Але не завжди такий ефект є виправданим, що надає твору певної мелодраматичності. Разом з тим спостерігається велика градація кольорів: від ніжних зелено-попелястих на купах дерев вдалині до легеньких жовтувато-ультрамаринових на хмариночках, які ледве помітні у небі. На нашу думку, тут виявилось і бажання “історичної зареєстрованості”. На малюнку немає людей, тільки зірвані людиною рожі лежать на сходинках та поручнях. Можна, звичайно, трактувати це як просто факт, але і це не випадково. Перед нами - символ останніх родових гнізд, тому твору притаманні ностальгічні ноти. Аналіз композиції цієї роботи дозволяє стверджувати, що даний малюнок був підготовчим етюдом до картини “Погожий день” (1914). Значну увагу К.Власовський приділяє пейзажу, вводячи іноді до нього постаті селян, від чого він набуває ознак побутової картини. Насамкінець, маємо живописні взірці слобожанських типів українок (“Українка”), які доповнюють і збагачують відому вже нам галерею “українок”: від К.Трутовського, К.Пимоненка і О.Сластіона до І.Репіна, К.Маковського і Ф.Кричевського.

Окремо слід виділити низку творів “інтер’єрної” тематики. Звернення до такого жанру живопису обумовлено деякими чинниками, джерела яких знаходимо у мистецтві першої половини (Г.Сорока, П.Федотов), а також у кінці XIX ст. (П.Левченко, С.Жуковський, С.Виноградов). Садибний інтер’єр привергав увагу тих художників, які не тільки вбачали красу в затишних помешканнях, але й відчували в них відлуння минулого, яке вже не повернеться. Пластичну виразність ці ідеї знайшли у творах не тільки відомих митців, членів “Союзу російських художників” С.Жуковського (“Минуле”

(1912) і С.Виноградова (*“В будинку”* (1914), але й менш відомих. Інтер'єр приваблював і К.Власовського, свідчення цьому - низка робіт: *“Після екзамену”* (1917), *“Інтер'єр з дівчинкою, що молиться”*, *“У вітальні”* (1917)²⁹. *“Анфіладність”* погляду художника дає глядачеві змогу не тільки мати уяву про розташування в садибному будинку кімнат та наявність в них меблів, але й побачити на стінах картини самого художника, що виступають своєрідними культурними знаками володаря цієї садиби. І в цих інтер'єрах митець залишається осторонь тогочасних соціальних потрясінь. І це буквально напередодні політичних подій 1917 р. Хоча дівоча постать на картині *“У вітальні”* може сприйматися зараз нами як певний символ, в якому автор міг виказити свої почуття стосовно того, що чекатиме цю дівчину у зовсім недалекому майбутньому.

До творів із зображенням інтер'єрів К.Власовського найбільше підходить вислів Ю.Лотмана, який визначав інтер'єр як *“безпосередній зв'язок різних речей і творів мистецтва всередині якогось культурного простору”*. Ефекту затишку в будинку митець досягає за рахунок контрастів кольорових мас: освітленої сонцем зелені та насиченим щільним кольором самого простору інтер'єру (*“Вітальня”*, 1910). Такий тип садибного інтер'єру - один з улюблених жанрів в образотворчому мистецтві та поезії на початку ХХ ст. Статичність людей у композиціях К.Власовського апелює більше до анфіладних композицій на малюнках та полотнах художників першої половини ХІХ ст., герої яких не стільки діють, скільки просто займаються своїми справами: читають книжки, палять люльки, грають на музичних інструментах, вишивають, випивають.

Напрочуд цікаві майстерні пастелі К.Власовського. На одній з них зображено косаря та жіночі постаті на чудовому за кольором тлі поля, яке трактується в узагальненому плані. Та особливо вишукана у кольорі права частина твору. Художника привабив колористичний ефект, коли сонячні промені відбиваються на стовбурах дерев та одязі жінки. У роботі створена гама теплих та холодних кольорів, вірно переданих у тоні. К.Власовський досягає подібних ефектів, використовуючи енергійні штрихи. Світло і тіні розподіляються фактурними масами, в них помітний матеріал, яким працює художник. Зовсім в іншій техніці зображується, наприклад, поле або річка. Пастель розтирається, і в тих місцях папір стає налощеним. Іноді пастель вживається і для розфарбування, коли основний кістяк зображення робиться графічним олівцем. Особливо це помітно у малюнку, де зображено жінку, що дивиться у підзорну трубу. Про те, що К.Власовський був уважним і спостережливим, свідчить і той факт, що на багатьох замальовках, які знаходяться в альбомі, є написи із зазначенням кольорових співвідношень, розкладу тіні та інших кольорових ефектів. Усе це, безумовно, використовувалося потім у роботі.

Наприклад, до двох вищезгаданих творів К.Власовський ретельно готувався, про що свідчать етюди квітів, ялинок, людських постатей, східців ганку, хмар та інших деталей. Як бачимо, в окремих роботах деякі речі переростають у знаки-символи провінційного життя, яке у таких селах-містечках, за влучним визначенням М.Бахтіна, *“місце циклічного побутового часу”*, де *“немає подій, а є тільки повторювані “бування”*³⁰. На одній із

сторінок вже згадуваного нами альбому є своєрідна сповідь К.Власовського, з якої стає зрозумілою філософія його буття. Написана вона у Жигайлівці у 1911 р.³¹

З кінця 1890-х років (документально підтверджено) К.Власовський мешкав в Охтирці, де служив в Охтирській повітовій земській управі. Цьому могли сприяти зміни у приватному житті, насамперед, одруження на доньці місцевого міщанина В.Гільченко. Відомо, що вона добре розумілася на музиці. Рояль, на якому грала В.Гільченко, видно на фотографії початку ХХ ст., на якій зафіксована родина Власовських в охтирському будинку. Цілком імовірно, що це той самий музичний інструмент, який заповідала донька художника Сумському художньому музею³². У 1914 р. К.Власовський входив до Охтирської повітової ради і був начальником першої ділянки. До неї входив також і Є.Бразоль (1882-?) - син також "забутої" художниці Ю.Бразоль³³.

В управі художник виконував різну роботу, зокрема, збирав інформацію про кращих місцевих кустарних майстрів. Костянтин Іванович розробив тексти листів, які були розіслані в усі волості³⁴. Скоріше за все, служба в земській управі не приносила задоволення художнику. Про це він недвозначно натякає, пишучи в альбомі про "ореол 20 числа" для чиновника. Події 1917 р. торкнулися й Жигайлівки, куди так любив виїжджати на етюди художник. За деякими відомостями (документально не підкріпленими), ще за життя художника виставка його творів відбулася в Охтирці. Життя у такому місті не давало можливості долучитися його мешканцям до культури. Хоча існувала потреба у загальнодоступному театрі, бібліотеці, музеї. Це підтверджує й доповідь про будівництво в Охтирці Народного будинку. У ній, зокрема, вказувалося, що, не маючи можливості отримати "*разумное развлечение*", пересічний мешканець міста "*тянется на улицу и часами прогуливается по бульвару в темноте, по морозу. Одни эти ежедневные прогулки по бульвару говорят за то, какую нужду испытывает наш охтирский житель в общественном, народном доме /.../*"³⁵. Відсутність культурних інституцій у повітовому місті не сприяла розвитку художнього життя. Власне такою ситуація залишається і на початку ХХІ ст.

Уважне ставлення К.Власовського до культури знайшло ще одне архівне підтвердження - у листуванні митця з відомим вченим, професором Харківського університету М.Сумцовим, де він повідомляє про цікаву знахідку і запрошує вченого приїхати і подивитися на неї: "*Глубокоуважаемый Николай Федорович! 14-го апреля сего года рано утром присутствуя при копке рвов для фундамента здания 2-го Боромлянского училища мною обнаружена находка рабочими во рву костей слона или мамонта или какого-нибудь великана*"³⁶. Характерний підпис художника у них не викликає сумнівів у тому, що автором двох листів до М.Сумцова був К.Власовський. Останні роки життя художника пройшли в Охтирці, де він і помер.

У Державному архіві Сумської області нами виявлено документ, який уточнює дату смерті К.Власовського. Це запис, зроблений у книзі реєстрації актів цивільного стану Охтирського виконкому за 1922 р.³⁷ У ньому констатується смерть інваліда Костянтина Івановича Власовського, який проживав у місті Охтирка Харківської губернії на Першій сотні, на бульварі Шевченка у будинку №20. Заяву про кончину К.Власовського зробила донька

- Єлизавета Костянтинівна (1900-ті - друга пол. ХХ ст. (?), відповідно до чого і був зроблений запис від 12 грудня 1922 р. Дата смерті у документі вказана на день раніше - 11 грудня 1922 р. В окремій графі зазначено, що на момент смерті К.Власовського йому виповнився 61 рік. Виходячи з цього, рік народження припадає на 1861 р., тобто на два роки раніше, ніж загально визнано. Серед інших даних є відомості про те, що К.Власовський був одружений до самої смерті, що настала у результаті паралічу серця, а місцем поховання зазначено охтирське соборне кладовище³⁸. Які висновки можна зробити? Цілком очевидно, що запис про смерть інваліда К.І.Власовського стосується художника К.Власовського, який, зі слів його родичів, дійсно помер в Охтирці у 1922 р. Так само збігається і те, що запис було зроблено зі слів доньки К.Власовського Єлизавети. Відомо, що друга донька художника мала саме таке ім'я. Її ми бачимо на родинній фотографії, зробленій невідомим майстром на початку ХХ ст. Її ж зображує художник на картині "Після екзамену", написаній в 1917 р.³⁹

Отже, без сумніву, мова в цьому документі йдеться про художника К.Власовського. Інша справа, наскільки відповідає дійсності вік, указаний у документі, від якого власне й можна вирахувати рік народження? З одного боку, не викликає заперечень довіра до заявника - рідну доньку митця, яка як ніхто повинна була знати дійсний вік батька.

Податель записей автор гр. Украинского государства	
№№	при <i>Ашуровском Исидор Коше</i> 22 2 год
граф.	Запись о смерти
	Общий Для мужского пола Для женского пола
1	№ записи <i>994 527</i> -
2	Число, месяц совершения записи <i>Декабрь 12. 1922.</i>
3	Пол умершего <i>мужской</i>
4	Фамилия, имя и отчество умершего <i>Власовский Константин Владим.</i>
5	Возраст (числ. месяц и год рождения) <i>61.</i>
6	Число, месяц и год смерти <i>Декабрь 11. 1922.</i>
7	Место смерти (губерния уезд, город, волость сельские) <i>г. Александровская Харьков.</i>
8	Постоянное местожительство умершего (указать подробный адрес) <i>Киев, Бульвар Шевченко №20.</i>
9	Род занятий умершего <i>инвалид</i>

Запис про смерть К.Власовського.
Державний архів Сумської області. Публікується вперше

З іншого боку, через брак документів (виписки з метричної книги про народження, якої могло і не бути в родині Власовських) та складний психологічний стан Єлизавети на момент запису, вона могла й помилитися на 1-2 роки. Таку можливу похибку підтверджує документ про відмову К.Власовському у зарахуванні до імператорської Академії мистецтв від 16 серпня 1882 р., де під № 32 значиться ім'я К.Власовського "*віри православної, віком 19 років*"⁴⁰. Виходячи з цього документу, час народження К.Власовського припадає на 1863 р.

Цілком очевидно, що єдиним джерелом, яке остаточно вирішить питання щодо точної дати і місця народження, має стати метрична церковна книга. На жаль, на сьогоднішній день її пошуки не дали позитивних результатів. Отже, пропонуємо подавати рік народження К.Власовського як 1863, а датою смерті вважати 11 грудня 1922 р. на основі архівного витягу з книги реєстрації актів цивільного стану Охтирського виконкому за 1922 р. Ще одне уточнення можна зробити на підставі цього документу. Воно стосується хронологічних меж життя дружини митця: друга половина ХІХ ст. - після 1922 р.⁴¹

Творчість К.Власовського - свідчення відкритості художника до світу з прагненням відтворення його краси на полотнах, у малюнках та в літературній творчості. У його творах відчувається милування автора свободою цього вибору. Як зазначав один з героїв п'єси О.Сумбатова-Южина: "*Я можу бути критиком, музикантом, художником, актором, журналістом*".

За відсутності навчальних мистецьких закладів та художніх музеїв у Сумах у ХІХ - на початку ХХ ст., творчість таких "*забутих*" художників, як К.Власовський, власне й складала художній контекст у нашому регіоні тієї доби. У нього не було учнів, а творчість художника розвивалася в основному на сумській землі. К.Власовський не тільки відмовлявся брати участь у виставках у великих містах, але його робіт не було навіть на виставці у Сумах у 1914 р. (між тим як серед її експонентів були художники із Сум, Казані, Єкатеринбурга, Катеринослава, Москви та Санкт-Петербурга). Ми не знайшли його імені у каталогах виставок того часу в Харкові. Можливо високі вимоги до своїх творів стримували бажання митця до участі у виставках? Аналіз його робіт підкреслює суголосність його творчості основним тенденціям розвитку образотворчого мистецтва кінця ХІХ - початку ХХ ст. Можливо, що К.Власовський був, як і художник О.Красовський з Лебединщини, "*художником для себе*". Краєвиди та жанрові сцени були для нього літописом рідних місць, повсякденного життя та історії своєї родини, а потім - своєрідними спогадами про минуле, в якому митець на початку ХХ ст. і ми - на початку ХХІ ст. знаходимо втіху і джерело натхнення.

⁴⁰Власовский К.И. (1863-1922). Каталог выставки / Сумский художественный музей. - Сумы, 1986. Лл., фото. 1 арк., склад. у 6 с.; без пагінації. Виставки творів К.Власовського відбулися у 1986-1989 рр. у Сумах, Охтирці, Ромнах, Лебедині, Конотопі.

⁴¹Матеріали наукової конференції "Художник у провінції" 15-16 жовтня 1998 р. - Суми, 1998. - 68 с.

⁴²Власенко В.М. Власовські // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. - Суми, 2003. - С.87-88.

⁴Журнали Ахтырского ХLIII-го очередного уездного земского собрания 3, 4, 5, 6 и 7 ноября 1907 года. - Ахтырка, 1907. - С.34-36, 37-40. У цьому виданні вміщено доповідь С.Власовського "О народном образовании в Ахтырском уезде и о хозяйстве в земских училищах" (С.13-18). У ній, зокрема, йдеться про відвідання ним 17 училищ, у тому числі й Жигайлівського Боромлянського 1-го жіночого училища (С.15). Корнет С.Власовський балотувався також у "состав присутствия по воинской повинности" від мешканців міста у 1905 р. Див.: Журнал Ахтырского чрезвычайного уездного земского собрания. 1905 г. - [Ахтырка, 1905]. - С.137.

⁵Харьковский календарь и памятная книжка на 1885 г. - Х., 1884. Власовський Федір Михайлович - член Харківського окружного суду (С.9, 27); Власовський Олександр Степанович - дійсний статський радник (с.125); Власовський Іван Вікторович (С.12); Власовський Микола Михайлович - учитель гімнастики у гімназії Д.Оболенської (С.50, 61).

⁶Федевич-Медынская Л. Домашний гений // Зеленая лампа. - 1999. - №3-4. - С.28.

⁷Федевич Л.К. Власовський Костянтин Іванович // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. - С.87; Вона жс. Власовський Костянтин Іванович // Енциклопедія сучасної України. - Т.4: В-Вог. - К., 2005. - С.665.

⁸Артюшенко М.М. Новітня історія Тростянецьчини. - Тростянець, 2004. - С.528. Про Жигайлівку див.: Сумщина від давнини до сьогодення: Науковий довідник / Упорядн. Л.А. Покидченко; Редкол.: Л.П. Сапухіна (відп. ред.) та ін. - Суми, 2000. - С.126.

⁹Список землевласників Охтирського повіту. 1891 р. - Державний архів Сумської області (далі - ДАСО). - Ф.759. - Оп.1. - Спр.724. - Арк.63.

¹⁰Список земельних володінь та інших маєтностей, які належали поміщикам Охтирського повіту на 1868 рік. - Там само. - Спр.116. - Арк.13зв.

¹¹Там само. - Арк.13зв., 14.

¹²Лист з Державного архіву Полтавської області від 24.05.06 №07-12/190. На підставі цього листа виявилось, що документи Петровської Полтавської військової гімназії та Петровського Полтавського кадетського корпусу в цьому архіві не зберігаються.

¹³Матеріали к истории Петровского Полтавского кадетского корпуса с 1 октября 1910 г. по 1 октября 1911 г. Год восьмой. - Полтава, 1911. - С.60.

¹⁴Власенко В.М. Власовські // Сумщина в іменах. - С.87-88. У цій статті подаються відомості про рід Власовських, представники якого, за твердженням автора, походять "від сотника Сумського слобідського полку". З-поміж них указані такі імена: дружина ротмістра Власовського - Катерина Осипівна (кінець XVIII ст.); Герасим Михайлович Власовський - капітан (XVIII ст.); його дружина Прасковія Григорівна; Олександр Степанович Власовський (?-1888) - громадський діяч, дійсний статський радник; Іван Євграфович Власовський (1823-1900) - штабс-капітан у відставці, громадський діяч, батько художника К.Власовського; Сергій Євграфович - громадський діяч; В'ячеслав Євграфович (1887-?) - громадський діяч. Водночас, не указано, до яких родових гілок відносяться ці особи. Очевидно, що відповіді на ці питання ми отримуємо тільки після ретельного складання родоводів Власовських. Не виключено, що цих гілок було декілька.

¹⁵Матеріали к истории Петровского Полтавского кадетского корпуса с 1 октября 1910 г. по 1 октября 1911 г. - С.60.

¹⁶Цит. за: Побожій С.І. До проблеми вивчення творчої спадщини "забутих" художників // Українське мистецтво та архітектура кінця XIX - початку XX ст. / НАН України. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. - К., 2000. - С.77. Матеріали про К.Власовського зберігаються у науковому архіві Сумського обласного художнього музею (далі - СХМ). - Ф.1. - Оп.1. - Спр.39.

¹⁷Незабытые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917-2001 в шести томах / Сост. В.Н. Чуваков. - Т.6. Кн.1. - М., 2005. - С.359, 210. Кадетський корпус у Полтаві припинив свою діяльність у листопаді 1919 р. у зв'язку з евакуацією в Сербію. Залишився головний будинок кадетського корпусу, зведений у 1835-40-х рр. у стилі пізнього класицизму. Входить до ансамблю Круглої площі в Полтаві. Про Петровський Полтавський кадетський корпус див.: Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В.Кудрицького. - К., 1992. - С.758-759.

¹⁸На виставці "Бубнового валета" 1912 р. експонувалися натюрморти, пейзажі та малюнки цього художника. У 1918-1920 рр. В.Савінков перебував у лавах Білої армії.

¹⁹Федевич-Медынская Л. Домашний гений // Зеленая лампа. - С.29. Публікація документу: Федевич Л.К., Шкарупа В.В. Нове про Костянтина Власовського // Мистецькі осередки Сумщини: історія, колекції, дослідження. Матеріали наукової конференції, присвяченої 75-річчю заснування Сумського художнього музею. - Суми, 1995. - С.28-31.

²⁰Власовський К. Квартира петербурзького студента. 1882. Полотно, олія, 44,5х34. СХМ. У колекції цього музею зберігається основний корпус творів живопису та графіки К.Власовського. Відомості про деякі з них вміщено у каталозі виставки "Художник у провінції".

Див.: Матеріали наукової конференції “Художник у провінції”. - С.61-63. Декілька творів К.Власовського знаходяться у колекції Будинку-музею А.П.Чехова - відділу Сумського краєзнавчого музею: “Дівчина під бузком”, “Літній пейзаж”, “Селянин з кнутом”, “Селянин з ціпком”, “Селянин у полі”, “Студент”, “Хлопчик, що сидить”. Твори К.Власовського є також у приватних колекціях.

²¹Власовський К. У відсутності їх благородія. 1885. Полотно, олія. 42x46. СХМ.

²²К.И.Власовский (1863-1922). Каталог выставки. - С.1.

²³ДАСО. - Ф.759. - Оп.1. - Спр.116. - Арк.14.

²⁴Цит. за: *Побожій С.І.* До проблеми вивчення творчої спадщини “забутих” художників. - С.76.

²⁵Власовський К. Літній день у Малоросії. Кін. 1880-х - поч. 1890-х. Полотно, олія. 60x81; Жигайлівка. Дігтярів яр. 1890-ті - поч. 1900-х. Полотно, олія. 42x71; Захід сонця. Україна. 1890-ті - поч. 1900-х. Полотно, олія. 35,5x46,1. СХМ.

²⁶Власовський К. Дівчина з вишнями. 1900-ті. Полотно, олія. 49x40. СХМ.

²⁷Власовський К. Погожий день. 1914. Полотно, олія. 77,5x104. СХМ.

²⁸У СХМ зберігається два альбома К.Власовського. Див.: *Павленко І.* Альбоми К.І.Власовського // Матеріали наукової конференції “Художник у провінції”. - С.28-29. Декілька малюнків з альбому вперше опубліковано у вид.: *Побожій С.* До проблеми вивчення творчої спадщини “забутих” художників. - С.77.

²⁹Власовський К. Після екзамену. 1917. Полотно, олія. 89,5x45,5; У вітальні. 1917. Полотно, олія. 76,5x104; Інтер'єр з дівчиною, що молиться. Папір, гуаш. 26x25. СХМ.

³⁰Цит. за: *Каган Ю.М. И.В. Цветаев. Жизнь. Деятельность. Личность.* - М., 1987. - С.164.

³¹Науковий архів СХМ. - Ф.2. - Оп.1. - Спр.1. - Арк.8. Текст К.Власовського (у перекладі на українську мову) вперше опубліковано у вид.: *Побожій С.* До проблеми вивчення творчої спадщини “забутих” художників. - С.76. У примітках до цієї статті також вміщено бібліографію статей про життя і творчість К.Власовського (С.224-225).

³²Фото зберігається у СХМ. Опубліковано у вид.: *Федевич-Медынская Л.* Домашний гений. - С.29.

³³Харьковский календарь на 1914 год. - [Х., 1914] - С.1. Прізвище К.Власовського зазначено у розділі під назвою “Адрес-календарь”. Є.Бразоль - дійсний статський радник (С.2).

³⁴Справа Охтирської повітової земської управи. Про кустарних майстрів в Охтирському повіті. - ДАСО. - Ф.759. - Оп.2. - Спр.13. - Арк.1-87. Див.: *Федевич Л.* Костянтин Власовський як дослідник народних ремесел Охтирщини // Матеріали наукової конференції “Художник у провінції”. - С.49-50.

³⁵Доклады Ахтырскому 46-му очередному уездному земскому собранию 1910 года по техническому отделу. - Ахтырка, 1910. - С.69.

³⁶Центральний державний історичний архів України (м.Київ). - Ф.2052. - Оп.1. - Спр.257. - Арк.1-3. Листи не датовані. Публікується вперше.

³⁷ДАСО. - Ф.Р-7720. - Оп.1. - Спр.37. - Арк.101, 101зв.

³⁸Там само. - Арк.101зв. Місце могили К.Власовського невідоме.

³⁹*Федевич-Медынская Л.* Домашний гений. - С.29. Фото опубліковано на с.29.

⁴⁰*Федевич Л.К., Шкарупа В.В.* Нове про Костянтина Власовського. - С.29.

⁴¹Фото К.Власовського з дружиною опубліковано у вид.: *К.И.Власовский (1863-1922).* Каталог выставки. - С.3. З цієї фотографії можна зробити висновок про те, що дружина художника була приблизно одного віку з чоловіком, хоча рік її народження міг бути на декілька років раніше або пізніше за К.Власовського.

POBOZHNY S.I.

K. Vlasovsky and Sumy Region (To the Investigation of Creative Work of the forgotten Artists of the End of the XIXth - the Beginning of the XXth cent.)

There are viewed the creative work of the artist K. Vlasovsky and his role and place in the creative life of Sumy region in the end of the XIXth - the beginning of the XXth cent. His paintings and graphics are analysed; their typologic features and problems of creative individuality are revealed.